

A 430 éves universitas

Szegeden is ápolják Báthory István örökségét

Lassan 430 éves múltra tekintenek vissza egyetemünk eszmei-szellemi előzményei. Báthory István erdélyi fejedelem, lengyel király és litván nagyfejedelem 1581. május 12-én bocsátotta ki a kolozsvári egyetemet megalapító oklevelét. Az SZTE szenátusának 2007. évi döntése értelmében ide vezeti vissza gyökereit a szegedi universitas is, hiszen mint ismeretes, a trianoni békediktátumot követően, 1921-ben a Tisza-parti városban talált új otthonra az Erdélyből elűzött intézmény.

A kolozsvári egyetem 1581 és 1872 közötti történetének legújabb kutatási eredményeiről Varga Júlia, az ELTE Levéltár igazgatóhelyettese tartott előadást 2010 májusában azon az ünnepségen, melyet évről évre az egyetemalapító Báthory Istvánra emlékezve rendez meg a Szegedi Tudományegyetem és a Szegedi Akadémiai Bizottság. Az Európa-szerte ismert és elismert kutató a már elkészült, hamarosan megjelenő szegedi egyetemtörténeti monográfia kéziratának egyik szerzője.

Kollégium és akadémia Kolozsváron

Varga Júlia elmondta: az újkorban a reformáció-ellenreformáció küzdelme nyomán az európai felsőoktatási rendszer forradalmian átalakult. Európa egy nagy egyetemalapítási korszakot élt át: a

protestáns egyetemek mellett az új katolikus egyetemek alapításában a jezsuiták játszották a főszerepet. Nem csoda, hogy Báthory István erdélyi fejedelem a kitűnő iskoláiról Európa-szerte elismert jezsuiták segítségét kérte egyetemalapítási elképzeléseinek megvalósításához. A jezsuitákat Báthory 1579-ben telepítette le Kolozsmonostoron, ahol 1580-ban kezdtek meg a tanítást két gimnáziumi osztályban. Báthory a tervbe vett akadémiajának működését Kolozsváron képzelte el, azonban Kolozsvár ebben az időszakban Erdély egyik legnagyobb unitárius központjának számított, ahol a jezsuiták betelepítését nem fogadták szívesen.

„A kolozsvári jezsuita kollégium és akadémia megalapítása két lépcsőben ment végbe. Báthory az első alapítólevelét 1580-ban írta alá, létrehozta a Jézus Társaság kolozsvári kollégiumát és akadémiaját. A je-

zsuiták kolozsvári akadémiajának végleges alapítólevele 1581-ben született meg, és ebben az évben költöztek Kolozsvárra a szerzetesek. Báthory fejedelem szeme előtt egy olyan tanintézet képe lebegett, amely az egyház és az állam számára egyaránt képez szakembereket. Ezért biztosította a tanintézet egyetemi rangját, felruházta a tudományos fokozatok – baccalaureusi, magiszteri és doktori címek – adásának jogával” – ismertette az alapítás részleteit a szakember. Megtudtuk: a Báthory megígérte, hogy alapításának szentesítését szorgalmazni fogja a Szentszéknél, hogy a „kollégium minden tekintetben bírja egy valódi egyetem kiváltságait.”

1581-ben kolozsvári működésük megkezdésekor a jezsuiták még nem akadémiai szinten kezdték el az oktatást, hanem ennek megalapozásául kiépítették a teljes, hatosztályos gimnáziumi ciklust. Csak 1585-ben került sor az akadémiai tagozat megnyitására. Az uralkodó halálával (1586) a jezsuiták elvesztették legfőbb támaszukat, és az 1588-as medgyesi országgyűlésen a protestáns rendek kimondták száműzetésüket Erdélyből. A jezsuiták azonban hamarosan visszatértek Erdélybe, 1595-ben a gyulafehérvári országgyűlés ismét megengedte működésüket, és 1598-ban újból elkezdték a felsőfokú képzést két bölcsészeti és egy teológiai tanszéken. 1603-ban ismét kénytelenek voltak elhagyni Erdélyt, azonban még ugyanebben az évben rövid időre visszatértek Kolozsvárra, de ekkor már nem volt idejük a felsőfokú képzést újból beindítására, 1605-ben végleg bezártultak mögöttük Kolozsvár kapui.

Az egyetemalapító fejedelmek szobra a Nemzeti Emlécsarnokban

Egy intézmény hányattatásai

„Noha Báthory István kérte XIII. Gergely megerősítő oklevelét kolozsvári egyetemalapítása számára, a pápai jóváhagyás végül elmaradt. A kérdés az, hogy a 16. században a pápai megerősítő oklevél hiánya befolyásolta-e egy felsőfokú tanintézet egyetemi létének legitimitációját. A középkori egyetemek kettős, uralkodói és pápai kiváltságlevéllel rendelkeztek. A reformáció utáni egyetemalapításoknál azonban már nem érvényesült a kettős megerősítés elve. A katolikus egyetemekenl azonban még szokásban volt a pápai megerősítés kérése. A szentszéki jóváhagyásnak azonban már nem volt legitimáló ereje, inkább formális jóváhagyásnak tekinthető” – véli a kutató.

A jezsuiták régi helyükön, Kolozsmonostoron 1618-ban újra megnyitották tanintézetüket, de tiltva volt számukra a felsőfokú képzés. A szerzetesek 1660-ban a török portyázások miatt kénytelenek voltak Kolozsmonostorról beköltözni a városfallal védett Kolozsvárra.

1690-után a Habsburgok kezére jutott Erdélyben a kolozsvári jezsuiták pozíciója megváltozott: Lipót császár jelentős javakat adományozott nekik. A 95 esztendei kényszerűség után a jezsuiták 1698-ban újra megnyitották kolozsvári

akadémiájukat, a filozófia oktatásának elkezdésével. Akadémiájukat egyértelműen a Báthory István alapította egyetem utódjának tartották, a jogfolytonosságot magától értetődően vállalták és hangsúlyozták – derül ki a legújabb kutatásokból.

„A kolozsvári akadémia oktatási profilja némileg különbözött a többi jezsuita akadémiaétól. A rend sajátos erdélyi helyzete miatt itt nem a teológiai képzésre helyezte a fő hangsúlyt, hanem a világi képzésre. Az 1712-ben elindított a teológiai képzést a csekély számú növendék miatt 1726-ban 'visszafejlesztették'. Annál nagyobb figyelmet fordítottak a bölcsészeti képzésre: ennek elvégzésével szerezhettek megfelelő ismereteket, műveltséget a világi, közéleti pályára készülőkk. Ezzel tehették vonzóvá akadémiajukat, akár a protestánsok számára is. Ezért a jezsuiták a bölcsészkart felfejlesztették, a szokásos három tanár helyett öt professzort oktatott” – mondta Varga Júlia.

Birodalmi universitasból klasszikus tudományegyetem

1753 őszen a kolozsvári akadémiaát Mária Terézia birodalmi egyetemnek ismerte el, és megengedte az universitas cím használatát. A képzés sokkal nyitottabb szellemi

ségű, gyakorlatibb lett. A bécsi udvar a kolozsvári jezsuita akadémia teljes szerkezetű egyetemévé fejlesztése mellett döntött. Ennek az elképzelésnek megfelelően történt a teológiai kar felfejlesztése igazi egyetemi fakultássá 1767-1768-ban. A jezsuiták azonban már nem érthették meg akadémiajuk teljes szerkezetű egyetemévé fejlesztését, mert XIV. Kelemen pápa 1773-ban feloszlatta a szerzetesrendet.

„Kolozsváron a jezsuita rend felszámolásakor olyan jól felszerelt, nagyszabású iskolaegyüttes maradt utánuk, hogy az új elképzelés szerint a bécsi udvar itt akarta megszervezni az ország második egyetemét. Az eddig működő filozófiai és teológiai kar mellé Mária Terézia 1774-ben elrendelte a jogi kar, majd 1776-ban már az orvosi kar felállítását. Az uralkodónó 1776-ban a korszerűbb oktatási elveket valló piarista rendet kérte fel a kolozsvári universitas vezetésére.

A bécsi udvar koncepciója azonban ezekben az években többször és gyorsan változott. II. József felsőoktatási reformjában birodalma minden országának egy egyetemet engedélyezett. Ennek megfelelően 1784-ben eltörölte a kolozsvári intézmény universitas címét, és azt Lyceum Regium Academicum (Királyi Akadémiai Líceum) rangra minősítette vissza” – válaszolt a 18. század végének történéseit az ELTE Levéltár igazgatóhelyettese.

A 19. század első felében az állami irányítás alá került kolozsvári akadémiai líceum három fakultással, jogi és bölcsészeti karral, valamint Orvos-Sebészeti Intézettel rendelkező főiskolaként működött 1848-ig. Az 1848-as forradalom és szabadságharc leverése után az osztrák kormányzat megszüntette a kolozsvári jogi kart és a bölcsészkart. A királyi líceumból 1849 után csupán az Orvos-Sebészeti Tanintézet maradt meg teljesen független intézményként, amely az 1863-ban Kolozsváron ismét létrehozott jogakadémiával együtt alapját képezte az 1872-ben felállított, az országban másodikként megszervezett klasszikus tudományegyetemnek.

■ **Pintér M. Lajos**